

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

SION

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM
A BIMONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

VOL. 43

NO. 3 - 4

1969

Մարտ - Ապրիլ

Թիւ 3 - 4

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

«ԱԶԱՏ ԵԿԵՂԵՅԻ»Ի ԱԽՏԱՎԱՐԱԿ ԵՒ ԱՂԻՏԱԿՈՐ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՎԵՐԲՈՆԿՈՒՄԸ ԴԻԻՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՉԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Թերթերէն, ինչպէս մահ անձնական մամակներէն, իրագեկ եղանակ գարմանով քէ Եունիլըն Սիթիի (Նիւ Ճըրզի) հովիւր, Երուսաղէմի եւ Ամմանի Հայութեան քաջածանօթ վրթանէս վրդ. Գալայնեանը, ամուսնանալու քացառիկ ախորժակներէ քելադրուած, Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանին դիմած է, խնդրելով որ գոհացում տրուի իր այս փափաքին:

Անձնական այս դիմումէն առաջ, մոյն քեմի կարգ մը հոգեւորականներ, քահանայ եւ եպիսկոպոս համախորհուրդ -ի՞նչ քաղցր պատկեր համագործակցութեան-, դիմած էին մոյնպէս քեմակային, առաջարկելով որ կուսակրօն վարդապետները գերծկացուցուին յետ այսու իրենց ուխտէն եւ իբրեւ ամուսնացեալ քահանաներ ծառայեն Հայ Եկեղեցիէն ներս:

Փափաքներու սահմանին մէջ եղող այս գոյգ դիմումները, քէն արտառոց, սակայն ոչինչ ունին անհասկնալի: Մարդիկ կըրնան դրամ դիզելու, փառքի հետամուտ ըլլալու եւ այս կամ այն ասպարէզներու մէջ յառաջանալու իդճեր եւ յառաջադրութիւններ ունենալ: Հիւսիսային Թեմի կուսակրօն Հայ եկեղեցականներն ալ ամուսնանալու փափաք ունեցեր են, եւ իրենց այս ջերմ իդճը յայտներ Առաջնորդին, չմերժուելու խոր վստահութեամբ: Անհաւատալիմ՝ Գեր. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանին ցոյց տրւած յօժարամտութիւնն է եղած առաջարկին ու փափաքին, որ ներմակին վրայ սեւ, կ'ընդունի եղած խնդրամբը եւ իր թիւ 205 շրջաբերականով կը հրահանգէ անոր գործադրութիւնը:

Կը յայտնենք մեր Թեմի Հոգեւոր Հովիւներուն, ծխական խորհուրդներուն եւ հաւատացեալ ժողովուրդին, որ նկատի առած ենք Հայր Վրթանէս Գալաթեանի խնդրագիրը ազատ կուցուցուելու ցկեանս կուսակրօն մնալու իր ուխտէն զոր կատարած էր վանքի մէջ դեռ քսանամենի երիտասարդ:

Հայր Վրթանէս յայտնած էր մեզի իր հոգեկան տազնապը ամերիկեան մեր հասարակութեան մէջ իբրեւ կուսակրօն Հոգեւորական ծառայելու պարտադրանքէն պատճառուած: Ան յայտնած էր նաեւ իր աչքը եւ տրամադրութիւնը իբրեւ ամուսնացեալ Հոգեւորական ծառայելու եկեղեցւոյ կեանքին մէջ:

Մենք նկատի առինք մեր Թեմի մեծ կարիքները Հոգեւորականներ ապահովելու, եւ ծանր, գրեթէ տազնապալից կացութիւնը Հոգեւորականի սպասին եւ թեկնածուներ գտնելու դժուարութեան:

Նկատի առինք անկեղծութիւնը, եւ պարկեշտ կեցուածքը խնդրարկուին, եւ Ամերիկայի մեր Թեմին մէջ ներկայ ժամանակներու ընկերային պահանջը եւ պայմանները:

Եւ որովհետեւ Հայր Վրթանէս չի պատկանիր որեւէ վանական եւ միաբանական ուխտի եւ ուղղակի ենթակայ է մեր Թեմի Հոգեւոր իշխանութեան, մենք ազատ կացուցինք Հայր Վրթանէս Գալաթեանը ցկեանս կուսակրօնութեան իր ուխտէն:

Մեր այս որոշումին տեղեակ պահեցինք Թեմական Խորհուրդը, որ համակարծիք գտնուեցաւ այս բացառիկ կացութիւնը նկատի առնելու: Պարտինք կրկնել որ մեր որոշումը չի վերաբերիր Հայց. եկեղեցւոյ բարեկարգութեան կամ միաբանական ուխտի մը պատկանող կուսակրօնութեան հարցի նկատառման եւ լուծման, այլ միայն մեր Թեմի յատուկ կացութեան:

Մեր այս որոշումը եւ բացառիկ կարգադրութիւնը յայտնած ենք նաեւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, հայցելով Նորին Սրբութեան հայրական օրհնութիւնը մեր Թեմի Հոգեւոր կարիքները յանձնձելու նպատակաւ կատարուած այս մասնաւոր տնօրէնութեան համար:

Սիրոյ ողջունիւ

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

Առաջնորդ

28 Յնր. 1969, Նիւ Եօք

Արտագրեցին՝ ամբողջութեամբ այս պատմական ըլլալու սահմանուած շրջաբերականը, ուշագրաւ մասն իր անյարիր շարադրութեամբ: Կարեւորը հոս սակայն Առաջնորդին հայերէնը չէ անշուշտ, ո՛չ ալ իր անձին տուած հեղինակաւոր հովը, մեր եկեղեցւոյ հայրապետներուն մատ խածմել տալու չափ. այլ միտքն իր ձախակեր և անմիտ վնիւր՝ որ կուգայ ակամահարելու մեր եկեղեցւոյ դաւանական, քարոյական եւ կարգապահական դարաւոր կառոյցը:

Առաջնորդը իր հայրապետավայել արտօմագրով ազատ կացուցած է խնդրարկուն կուսակրօնութեան իր ուխտէն, առանց մատնանշելու սակայն այս նորակերտ արարածին տեղը մեր եկեղեցւոյ նուիրապետական կարգին մէջ: Տուած է այս վնիւրը, որովհետեւ խեղճ Վրթանէսը *կատարած է իր այդ ուխտը վաւեր մը մէջ, քսանամենի հասակին*: Եթէ կարենա՞նք զայն ձերարցունքները մարդկային այս գեր-անարդարութեան դէմ, չքննադատելու հօգի է պատնառանքը, մանաւանդ երբ մտածենք որ այս շրջանին Թորգոմ Սրբազանն էր տեսուչը այս *քսանամենիին*, Ժառ-Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ: Յետոյ, Նրուսաղէմի Դպրեւանքէն վեղար առնող ամէն եկեղեցական այդ տարիքին է որ կ'ընէ կուսակրօնի իր ուխտը առեասարակ:

Երկրորդ՝ կը յարէ Առաջնորդը. «Հայր Վրթանէսը իրեն յայտնած է իր կուսակրօնի հոգեւորական ծառայել եկեղեցիին»: Այս երկրորդ պատնառարանութիւնը աւելի քան մտահոգիչ է, որովհետեւ տագնապէ մը կը բխի: Անթիլիասի, Նրուսաղէմի եւ արտասահմանի բոլոր մեր տագնապները կշիռքի չեն գարնուիր Հայր Վրթանէսի տագնապին հետ: Առաջնորդին, այս առիթով աւելի կակղած սիրտը, չէ դիմացած այս տագնապին առթած ցաւին, բաժնած է գայն անդիմադրելի հաղորդակցութեամբ եւ տըւած իր տագնապահար վնիւրը: Տագնապները ամոքելու այս նոր կերպը կրնայ իր օրինակ ծառայել աշխարհի բոլոր տնտեսագէտներուն, ընկերարաններուն եւ քաղաքական ղեկավարներուն, այս մամբով լուծելու հարցերը, գոհացնելով ամէն անհարկի պահանջ, առանց մտածելու եւ անդրադառնալու ամոր անկարելի եւ քառային հետեւանքներուն:

Երրորդ՝ հոգեւորական գտնելու դժուարութիւններ ստիպեց են Առաջնորդը որ իւրաքանչիւր կուսակրօնին կին մը շնորհէ: «Հարկ դրդէ գեանմար», ըսուած է իրաւամբ. առանց Հայր Վրթանէսի անտեղիտալի պահանջին, Առաջնորդին ուղեղէն պիտի չանցնէին հանձնարի այս փայլատակումները, մղելու գինք այս սխրագործութեան, գոհացնելով խնդրարկուին կարիքը եւ մամբայ բանալու նմաններուն, ի փառս Հայ եկեղեցւոյ եւ ի միտքաւորութիւն մեքանքն ժողովուրդին:

Չորրորդ՝ նկատի առնուած է *անկեղծութիւնն ու պարկեշտ*

կեցուածքը կնիկ ուզող Հայր Վրթանէսին, որ ըստ Առաջնորդի մտադրութեան եւ եզրակացութեան կը մշտնակէ թէ՛ կուսակրօնութիւն ուխտող մը անկեղծօրէն պարկեշտ գործ մը ըրած կ'ըլլայ դրժելով իր ուխտը եւ ամուսնանալով իր գտած կնոջ կամ աղջրկանը հետ: Նոր բարոյականի այս սփանչելի հրամանակարգէն յետոյ, վստահ եմք թէ Նորին Սրբազնութիւնը պիտի չսպասէ երկար, իր անձին օրինակովը ապացուցելու իր թելադրած բարոյականին համոյածուփ օգուտները:

Հինգերորդ, «որովհետեւ Հայր Վրթանէսը չի պատկանիր ոեւէ վանական եւ միաբանական ուխտի եւ ենթակայ է Հիւսիսային Ամերիկայի թեմի հոգեւոր իշխանութեան», հետեւաբար մեծ Առաջնորդը իրաւունք տուած է ինկզինքին ըստ կամա շարժելու, անգիտանալով, համաձայն իր բարի սովորութեան, դարերու կնիքով նուիրագործուած օրէնքները Եկեղեցւոյ, որոնք պարզ առաջնորդի մը իրաւասութիւններէն շատ վեր կը մնան:

Առաջին անգամ չէ որ ինքն ու իր մտանքները կը շփոթեն ողբերգութիւնը կատակերգութեան հետ, ինչ որ իրողութիւններու մշտնադիտ իմաստն ու տարողութիւնը կորսնցուցած ըլլալու տխուր փաստը կը յայտնաբերէ:

Գերշ. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, տակաւին չէ սորված թէ կուսակրօնութիւնը ժամանակի ընթացքին դաւանակէտի (Dogme) վերածուած է, եկեղեցական ընդհանուր ժողովներով եւ որոշումներով, թէ թեմակալի մը յայտուածն և մանկամիտ որոշումով չի կրնար ճշմարիտ և թէ խնդիրը վարդապետական ըլլալէ գտտ, բարոյական ու կարգապահական է, ներքնապէս կապուած մեր արանդութիւններուն եւ կենցաղի ձեւերուն, առանց որուն ոչինչ կը մնայ կանգուն կեանքի բոլոր մարգերուն վրայ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն անգամ, առանձինն, իրաւասու չէ ընելու այն՝ ինչ որ փորձած է ընել Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանը:

Դեպքը, ինչպէս կը տեսնուի, անմախքութեամբ է, նման բոլոր գայթակղութիւններուն ու ապօրէնութիւններուն, եւ սիրտ ու միտք բզկտող արարման: Նոյնիսկ քսաներորդ դարու անկաշկանդ մտքի համար դժուար է մարսել գայն:

Տարիներ առաջ, նոյն թեմի ուրիշ առաջնորդ մը, կուսակրօնութեան ուխտ ըրած սարկաւազները պիտի ամուսնացնէր, ձեռնադրելու համար գանձէ քանակ, վերքը յիշուած անիմաստ պատճառաբանութիւններով: Դժբախտաբար այդ օրերուն մեր նուիրապետութեան բարձրագոյն ներկայացուցիչներէն մօմանք մտասոյզ լուծեամբ եւ ուրիշներ գիտակից հետեւականութեամբ կարծես, անփոյթ գտնուեցան այս անմախքութեամբ օրինազանցութեան եւ գայթակղութեան հանդէպ, որ նման փորձերուն հետ

պիտի մնայ մեր Եկեղեցւոյ վարդապետական և բարոյական կարգուսարքը խախտող ամենէն վտանգաւոր եւ վատշուէր արարմանը հին մին:

Տիրան և Թորգոմ Արքեպիսկոպոսները չեն անդրադառնար թէ անոնք որ կուսակրօնութեան ուխտ րբած են անգամ մը, այսինքն պատուոյ խօսք տուած են Աստուծոյ եւ մարդոց առջեւ, պէտք է յարգեն իրենց ուխտը. իսկ անկարողութեան պարագային, պէտք է ազատ թողուն բոլորովին աշխարհականամայու համար, վասնզի ուխտադրուծը կամ խոստմնագանգը նկարագրի տկարութեան վիճակ մըն է որ կը պարզէ: Նուիրումի սկզբունքին նախապէս թեթեւութեամբ մօտեցած կամ յետոյ զայն նկարագրի տկարութեամբ ընդոտնող անձերը պէտք չէ մնան նոյն ասպարէզին մէջ, որ միշտ նուիրական է եկեղեցիին եւ ժողովուրդին համար, ինչ որ ալ ըլլան մերթ ընդ մերթ այս կամ այն կերպով կամ պատճառով անոր նկատմամբ արտայայտուած զգացումները. այդպիսիներուն պահալը եկեղեցական դասուն մէջ՝ լոկ կենցաղ փոխելով, ոչ միայն կը նուազեցնէ հոգեւորական կեանքի պատիւն ու լրջութիւնը, այլ նաեւ տեղի կուտայ բազմաթիւ անպատեհութեանց:

Յարդ կուսակրօնութեան վերացման մասին խօսող բոլոր բարեկարգիչներուն առաջարկն էր եղած եկեղեցւոյ բարձրագոյն աստիճաններուն բացումը ամուսնաւոր կղերին առջեւ: Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանը հակառակ դուռնէն ներս կը մտցնէ թեկնածուները, այսինքն վարդապետական աստիճան ունեցողները քահանայութեան կ'իջեցնէ, աւետարանական խոնարհութենէն դաս մը տալու համար անտարակոյս իր այս նոր տեսակի ձեռնաստիճաններուն:

Անգիտութիւնը չէ միայն պատճառը այս եպիսկոպոսի արարման, ոչ ալ մանկամիտ եռանդը Առաջնորդին, որ հակառակ իր տարիներու բոլոր արեւներուն չէ կրցած հասուննալ: Չարիքները մէկ անգամէն չեն շինուիր, երկար ժամանակուան մը հռչակովոյ արդիւնքներ են անոնք: Ազիտաւոր ներշնչումը, ազանդամիտ մտածողութիւն մը, տարիներով աճումի տրուած եւ հետապնդուած, առանցքները կը կազմեն սոյն աշխատանքեան:

Այս թումաւոր սերմերուն մեծ սերմնացանը եղած է, աւելի քան քառորդ դար առաջ, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսիսեանը, որուն միտքը իր կեանքին և գործին պէս եղած է միշտ անկայուն եւ արտակերպ, նոյնիսկ ամենամուրաքանչեւ գետններու վրայ: Տակաւին երէկ կ'ուրանար Յիսուսի մարմնով Յարութիւնը, բրիտանական վարդապետութեան մեծագոյն իրականութիւնը:

Հերետիկոսական այս միտումը իր տոնին զրաւեց ու շաղկապութիւնը մեր Եկեղեցւոյ բարձրագոյն դասէն կարգ մը եկե-

ղեցականներու, Ն. Արքեպս. Մելիքեանգեանի, Գ. Արքեպս. Յովսէփեանի, Մխիթարեան հայրերու, որոնք Թորգոմ Պատրիարքին գրած իրենց նամակներովը եւ մամուլով դատապարտեցին այս չարափառը, պահանջելով որ կարգադրկուի ան, քանի որ հաւատիէ պարպուած եկեղեցականը ամենէն վտանգաւոր եւ հրէշային տիպարն է զոր կարելի ըլլայ երեւակայել: Թորգոմ Պատրիարքը այդ օրերուն խնայեց իրեն, բայց դադրեցուց զինքը ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի տեսչութենէն եւ ստիպեց որ հեռանայ վանքէն, որովհետեւ ինքզինքը իբրեւ աստուածաբան եւ մեծ բարեկարգիչ ծախսող այս սովետաւոր սկսած էր վտանգաւոր դառնալ, պղտորելով միտքերը:

Այս գայթակղութիւնը սակայն իր վրայ չհրաւիրեց մեր եկեղեցականութեան զգուսնէն ու գայրոյթը, իսկ իր կարգ մը մանկաւիակները, բոլորն ալ Մեսրոպ եւ Կիրեղ Պատրիարքներու օրով վտարուած երուսաղէմէն, աստուածաբանի պիտակով պսակեցին զինքը: Մեր կիսագէտ կղերն ալ, համակերպեցաւ այս շրջուած իրողութեան եւ օր մըն ալ իր թեւերը մտած զինք երուսաղէմի Պատրիարք ընելու ուզեց: Նոյն այս չարափառը 1957-ին, «Վարդապետական դիրք Հայ եկեղեցւոյ» իր նիւար գրեթէ ամբողջով մէջ, կը թելադրէր ընդունիլ Քաղկեդոնի բանաձեւը: Այս յանդուգն եւ անպատկառ զիջումը կացինի դաւադիր հարուած մըն էր Հայ եկեղեցւոյ ուղղափառութեան եւ սրբազան անցեալին: Անշուշտ զինիին մէջ չուր խառնելու իր այս անպարարութիւնը, իր մեղապարտ պատճառները ունի: Այդ օրերուն ան պատրաստ էր ընդունելու Քաղկեդոնը, Անթիքիսը եւ Եթէ պէտք ըլլար իսլամութիւնը, պահելու միայն իր տակէն փախչող երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռը, զոր իր արագակարարայ մարդոց հետ գրաւելու եկած էր: Իր փառասիրական դիտումները համեմելով դաւանական ազով, պաշտպանուելու համար երուսաղէմի օտար կրօնական համայնքներէն, որոնց քանիցս դիմած էր արդէն, թոյլ կուտար ինքզինքին այս անպատասխանատու զիջումը, ուրանալով մեր անցեալը եւ իր վրայ հրաւիրելով Հայ եկեղեցւոյ դարաւոր մաքառումներու եւ հաւատքի բողոքը, արիւնապատգամ անէծքը:

Տակաւին անհասկնալի թեթեւամտութեամբ եւ առանց մեր եկեղեցւոյ գերագոյն իշխանութեան գիտութեան, Տիրան Արքեպս. Ներսէսեանը կ'երթար Տանիմարքայի Արքիուս քաղաքը, համակեղեցական հաւաքոյթի մը, ստորագրելու համար հոն յայտարարութիւն մը, ուր Քաղկեդոնի ժողովը կը սրբանայ, ըլլալու համար իբր թէ եփեսոսի ժողովի որոշումներուն վերահաստատումը: Քաղկեդոնի ժողովը, զոր Հայ եկեղեցին իր բոլոր հեղինակութեամբ եւ տասնհինգ դարերու իր աստուածաբան հայրերու եւ մեծասանչ հայրապետներու բերնով մերժած ու նզոված էր: Իսկ նոյն Տիրան Արքեպիսկոպոսին երբ կ'առաջարկուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ ներկայացնել եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին մեր եկեղեցւոյ

պաշտօնական տեսակետը, կը մերժէ, առարկելով թէ ինք համաձայն չէ Հայոց Եկեղեցւոյ դիրքին եւ դաւանաբանական կեցնութեան:

Տարիներ առաջ երբ «Սիոն»ի այս էջերէն կ'անդրադառնալինք այս բոլորին, մեր հաւատքի քանդիչներ որակելով Տիրան ու իրենները իրաւամբ, մարդիկ այդ օրերուն տարուած կիրքերէ, չուզեցին լսել մեր ձայնը: Լոնց մեր ժողովուրդը, անտարբեր մնաց, ինչպէս միշտ, մեր եկեղեցականութիւնը և կրօնական բարձրագոյն իշխանութիւնը: Ձգաստացաւ մեծ աւերիչը, որ այս բոլորը կ'ընէր ապաւինած ամբարտաւան իր անձին և ախտավարակ մտքին. աւելին՝ զինքն պաշտպանողներու ջոխքին, բոլորն ալ տեսաւ ու կրաւորական: Այս մարդերուն, իրենց բովանդակ կեանքին երկարութեանը վրայ, պակսեցաւ ամենէն տարրական ռդմտութիւնը, գիտակցութեան եւ հաւատքի համադրումը. որ մեծագոյն շնորհներէն մին է մարդուն տրուած:

Տիրան Արեւս. սակայն, Հիւսիսային Ամերիկայի իր աւելի քան քսան տարիներու ընթացքին, իբրեւ առաջնորդ կամ նախախնամութիւն, գէթ իրեններուն համար, որոնք բոլորն ալ իրենց եղկելիութեանը մէջ կործանած, իրեն կը կոթնէին, իր փշերուն տակ կը ծուարէին, կրցեր էր պատրաստել անոն և ապագայնացած մտածողներու խմբակ մը, բոլորն ալ հեռացած կամ հեռացուած երուսաղէմէն: Կիւրեղ Պատրիարքի օրերուն թէեւ դառնացած Ս. Աթոռն եւ անոր գահակալէն, իրենց սրտին մէկ աչիւր միայն գոցած էին, միւսով դեռ կը նայէին երուսաղէմին, ապագայի յոյսերով: Տարիներ վերջ երբ այդ յոյսը, բռնանկող պահ մը խաբայիկ վերածուելի վերջ, մոխրացաւ, շնորհիւ իրենց անուրդի դրուած խելքին, Սուրբ Աթոռն նկատմամբ իրենց սըրբազան ուխտը վերածեցին թշնամութեան, եւ իրենց հասողութեանը մէջ եղող բոլոր միջոցներով հարուածեցին ազգին այս ժառանգութիւնը:

Անոնք հաշտ չէին կրնար ըլլալ նաեւ Ս. Էջմիածնի հետ: Բոլորիս ծանօթ են Տիրանի եւ իրեններու գաղջ վերաբերմունքը թէ՛ Հայաստանի և թէ՛ Մայր Աթոռն հանդէպ: Այս իրողութեան պատճառները շատ են, չենք ուզեր հոս վերբերել եւ յուզել գանձ, հեռուներ չերթալու համար: Տարիներէ ի վեր իրենց անհաշտ կեցուածքը մեր եկեղեցիի ազգային նկարագրին, այսինքն մեր տոհմային զգացումին եւ պատմական գիտակցութեանց դէմ, յայտարար նշաններէն մին է իրենց ապագային եւ խորթ մտայնութեան: Ազգային մտատիպար, ազգային բարբ եւ սովորութիւններ, ազգային լեզու, ազգային կեանքի իմացական եւ բարոյական ներգործութիւններ նշանակութեանէն զուրկ են Հայ եկեղեցւոյ այս բարոյաճանաչումն համար: Եկեղեցւոյ կրօնական դերին միայն ապաւինելու և Աւետարանի լարը լսկ հնչեցնելու իրենց ստանձնել ուզած առաքելութիւնը, պատրուակ մըն է միայն իրենց ապագայնացումը ծածկող:

Հայ Եկեղեցին բաժնելի իր ազգային նկարագրեն, պիտի նշանակեր կտրել իր պորտը մեր անցեալէն, ուր կրօնի զգացումն ու ազգութեան գաղափարը փոխադարձաբար զիրար ամրապնդած եւ իրարու հետ շաղահիւսուած են, յօրինելով մեր Հայու դիմագիծը եւ ստեղծելով հրաշքը մեր դարերուն: Հայ Եկեղեցին, ըստ իմեան կրօնական հաստատութիւն մը ըլլալով համդերձ, իր մէջ միշտ տիրական պահած է ազգային նկարագիրը: Կրօնէքը նոյնացած է իր ազգային ու ընկերային կեանքին հետ. աւսկա գեղեցիկ ու սրտառուչ երեսոյթ մըն է, առաւելաբար մեր Եկեղեցիին յատուկ, որ ցոյց կուտայ թէ ան չեզոքացուցիչ ազդակ մը չէ, այլ իրական եւ միացուցիչ կապ մը: Հայ Եկեղեցին առանց իր ազգային նկարագրին եւ անցեալին, տարբերութիւն պիտի չունենար քրիստոնեայ թուրքերու համայնքէ մը:

Տիրանականները երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռի տիրակալութենէն յուսահատ, զոր կ'ուզէին գործածել իբրեւ մարտկոց իրենց ուղեղին մէջ ծուռ բուսած բարեկարգական գաղափարներու, ժամանակէ մը ի վեր սկսած են մտածել Հիւսիսային Ամերիկայի թեմը վերածելու ինքնիշխան վարչապետութեան մը, գերծ վարչական ու բարոյական հակաշնչ: Ասիկա իրենց նոր երազն է, հովը տարած նախկին երազներու կարգին: Բոլորն ալ գետին վրայ իրենց այս նոր մազած ալիւրին կը նային, վազուան հացի յոյսով: Սակայն խորունկ վախ մը ունին Հիւսիսային Ամերիկայի էջմիածնաւոր ժողովուրդէն եւ անոր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նկատմամբ ունեցած պաշտամունքի հասնող զգացումէն:

Թորգոմ Սրբազանի այս վերջին արարքը փորձ մըն էր Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդին ապահովելու այդ դիրքն ու ազատութիւնը, որուն բացորոշ արձագանքը կուգայ իր շրջաբերականէն ուր յստակ կերպով կ'ըսուի. «Եւ որովհետեւ Հայր Վրթանէս չի պատկանիր ոեւէ վանական եւ միաբանական ուխտի եւ ուղղակի ենթակայ է մեր թեմի հոգեւոր իշխանութեան, մենք ազատ կացուցինք Հայր Վրթանէս Գալայնեանը ցկեանս կուսակրօնութեան իր ուխտէն»:

Տ. Առնակ Գասպարեան քահանայի առաջարկութիւնը *Հայաստանեայց Եկեղեցիի* մէջ, նոր բանակցութիւններ սկսելու, միացնելու իբրեւ թէ Հիւսիսային Ամերիկայի երկուքի բաժնուած հատուածները, նանչնալու գինով ի հարկին կիլիկեան Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ առաջնորդը, քահանայի մը խելապատակէն յանկարծ դուրս նետուած մտածում չէ, երբ նկատի ունենանք մանաւանդ այժմու տիրող կացութեան մէջ երկու հատուածներու փոխյարաբերութիւններն ու զգացումները: Քահանային եղած թելադրութիւնը կուգայ նոյն ազդիւրէն և կը միտի հետապնդուած նոյն նպատակին, իրաւագոր ընելու Հիւսիսային Ամերիկայի թեմը, իր ներքին գործերը ինքնիշխան կերպով վարելու:

Նոյն թեմին ընդհանուր փոխանորդը, մի մոռնալ որ հոս ամէն ինչ ընդհանրական է, Վազգէն Եպիսկոպոս, կը թելադրէ նորոգութեան ենթարկել Հայ Եկեղեցւոյ հինցած շէնքը, իր կանոններով, ծխարանով եւ վարչական կարգուսարքով, որովհետեւ անոնք ի վիճակի չեն այլեւ ըմբանալու նոր ժամանակներու ոգիին հետ, շեշտելով մասնաւորաբար անհրաժեշտութիւնը կուսակցոն եկեղեցականներու ամուսնութեան: Վազգէն Եպիսկոպոսը այժմ ի վիճակի է հասկնալու ոչ միայն Հայ Եկեղեցին, այլ նաեւ զայն բարեկարգելու առաջարկներ ներկայացնելու:

ACYOA-ի երիտասարդները կը մտածեն թէ անգգայութիւն է անտարբերութիւն կ'իշխէ այժմու Հայ Եկեղեցիէն ներս, որովհետեւ ան ընկզմած է իր հնութեան եւ կրօնին հետ անհաշտ ազգային նախապաշարումներու ծոցը եւ ի վիճակի չէ այլեւս ֆայլ առնելու ներկայ պահանջներուն հետ: Իրենք իբրեւ նոր օրերու յեղափոխիչ երիտասարդներ, իրաւունք ունին բարեկարգելու իրենց Հայ Եկեղեցին, եւ ասիկա առանց այլեւայլի:

Ինչպէս կը տեսնուի, նոյն ոգին է որ սեւ թելի մը պէս կ'անցնի բոլոր հոգիներէն, ինքնազատ հովերէ ռուած, սոփեստ եւ անպատասխանատու իրենց արտայայտութեան եւ մտածումին մէջ: Սիրտերը սզոցող այս եղիւնքեանց առջեւ, ցաւէն աւելի պծանքի գգացումն է որ կը կծկէ շրթները, առանց արգիլել կարենալու պատմաօր խօսքը, «որքան զհեզ Հայոց աշխարհ»: Հայ Եկեղեցին իր դարաւոր կեանքին մէջ արտաքին հարուածներէն չէ վախցած այնքան, որքան այն անմիտ եւ ֆանդիչ փորձերէն, զոր իր ծոցածին գաւակները կը պատրաստեն իր մէջէն իր դէմ: «Թշնամիք առն՝ ընտանիք իւր»:

Ժամանակին հօրհորդային իշխանութիւնը մոյտատակ ունենալով ներսէն փորել Հայ Եկեղեցին, վերածելու համար զայն անազդեցիկ գործարանաւորութեան մը, ինչ որ չէր յաջողած ընելու հարուածելով անոր արտաքին շէնքը, կը կազմակերպէր «Ազատ Եկեղեցի»ի շարժումը: Այդ նպատակին հասնելու համար գործի կը կանչէր մութ անցեալ ունեցող աշխարհական, բայց մասնաւոր հոգեւորական արկածախնդիրները: «Ազատ Եկեղեցի»ն նոյնատուն իր պարբերականով, ղեկավարութեամբ Մալեան Բախանայի, Շախեան Եպիսկոպոսի եւ Բենիկ վարդապետի, Հայ Եկեղեցին բարեկարգող խել մը իրենց առաջարկութիւններով, բոլորն ալ խորթ մեր Եկեղեցիի ոգիին, սկսաւ փորել Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան հիմքերը, եւ պղտորել միտքերը:

Ինչպէս կը տեսնուի, «Ազատ Եկեղեցի»ի ախտավարակ ոգիին եւ մեթոսներուն վերաբարձումն է որ սկսած է ճարակել Հիւսիսային Ամերիկայի եկեղեցականներուն մէջ, երէկ Տիրանի եւ այսօր իր հոգեծին Թորգոմի բարձր հովանաւորութեան ներքեւ: Ազդուած օտար հովերէ, մասնաւորաբար բողոքական ազ-

դումներէ, առանց փոյթ ունենալու անխախտ եւ անկեղծ պահելու մեր եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանութիւնը, արեւելեան հիմնաւորց դիմագիծը եւ ազգային ոգին, այս մարդիկ Հայ եկեղեցին իրենց հորմէն իրենց ժառանգ մնացած կը կարծեն, անոր հետ վարուելու իրենց ուզած ճեւղով:

Երէկ Բենիկներ, Շախեան Եպիսկոպոսներ եւ Մալեան Բաժնեմաներ, այսօր Տիրամայր եւ Թորգոմներ մոյն եւ նման միջոցներով կը փորձեն փայլալու մեր եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնն ու ներքին միութիւնը: Վերջ տալ կուսակրօնութեան, ուրանալ եկեղեցւոյ ազգային նկարագիրը, այս կերպով պարպելու գայն իր ծուծէն, եւ յանուն բարեկարգութեան, բայց բարեկարգութենէ առաջ ներս բերել մեր եկեղեցւոյ նկարագիրն ու ոգին եղծող չարակարգութիւնները:

Բարեբախտաբար այս սակաւաւորները, առանց «ընտր-եալներ» ըլլալու, իրենց անցեալով աւազելի եւ իրենց ապագայով անբարեյոյս, սահմանուած են խեղդուելու իրենց գոյացուցած տիգրիս մէջ, ինչպէս նախատագիրն է նման բոլոր հով-կուկներուն:

Բոլոր անոնք որ կը սիրեն իրենց եկեղեցին եւ նախանձախնդիր են անոր հայեցի նկարագրի պահպանման, իբրեւ մեր հոգիէն եւ մարմնէն յօրինուած նուիրական Հաստատութիւն մը, որուն մէջ իբրեւ ժողովուրդ եւ ազգ գտած ենք մեր հաւատքին իրագործումը, միաեամուտ պէտք է խնդրեն Նորին Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն, որ իր բարձր հեղինակութեամբ վերջ դնէ այս անհարկի արկածախնդրութիւններուն, զգաստութեան հրաւիրելով անոր անպատասխանատու հեղինակները: Դադրած յայտարարէ Վրթանէս Գալայնեանը Հայ եկեղեցւոյ անդամակցութենէն եւ կարգէն, բայց մանաւանդ պատժէ Գերթորգոմ Արքեպիսկոպոսը իր այս եպեքելի եւ անմախքնեաց աւարքին համար:

Ե.

